

УДК 37.015.31:001.89 С. Будний
DOI: 10.31376/2410-0897-2024-3-56-187-193

МОРАЛЬНО-ЕТИЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ ОСОБИСТОСТІ В ПОГЛЯДАХ СИМОНА БУДНОГО

Біліченко Павло Геннадійович

кандидат педагогічних наук, доцент, завідувач кафедри педагогіки, психології, соціальної роботи та менеджменту
Глухівський національний педагогічний університет імені Олександра Довженка
e-mail: bilichenko@gnpu.edu.ua
ORCID ID: 0000-0003-0359-5807

У статті проаналізовано етичні погляди видатного філософа, просвітителя, гуманіста, вченого епохи Раннього Нового часу Симона Будного (1530–1593). Мислитель на основі давньослов'янської філософсько-етичної традиції, для якої характерним є погляд на природу і суспільство, через ідеал морально досконалої особистості, зробив спробу синтезу цієї традиції із західноєвропейською філософською культурою та суспільною думкою. Він став помітною фігурою, чия оригінальна релігійно-філософська думка, літературна творчість ренесансно-гуманістичного спрямування належать до скарбів культури східноєвропейських народів, які населяли Велике князівство Литовське. Погляди Симона Будного на проблеми соціального буття, формування і розвиток людської особистості посідають особливе місце в історії розвитку педагогічних ідей через те, що становлять приклад самобутнього духовного явища. Ці погляди були розвинуті його послідовниками і втілені в практиці діяльності протестантських освітніх закладів та українських братських шкіл.

Ключові слова: Симон Будний, етика, мораль, протестантизм, Біблія, Східна Європа, Велике князівство Литовське, Реформація.

Постановка проблеми. Симон (Шимон) Будний (пол. Szymon Budny, біл. Сымон Будны, 1530–1593) – видатний східнослов'янський мислитель-гуманіст епохи Раннього Модерну, один із перших східнослов'янських перекладачів Біблії (1572, польською мовою), її коментатор та видавець. Його постать слід розглядати як одну із знакових у реформаційному русі у землях Великого князівства Литовського. У своїх творах Будний намагався обґрунтувати необхідність оновлення панівної релігії, моралі, деяких суспільних інститутів, зокрема права та судочинства. Виступивши з реформаційними (спочатку кальвіністськими, а пізніше – антитринітарними ідеями), Будний був визнаний у консервативно-православній, уніатській та контрреформаційній традиції небезпечним еретиком. Їхні представники зазначали, що творчість гуманіста є джерелом ересей, які поширилися у Центрально-Східній Європі протягом 16 століття. Споріднений характер ідей Будного та ідеологів різних протестантських течій відзначали вже його сучасники [1, с. 717].

Мислитель засвоїв давньослов'янську філософсько-етичну традицію, ідейно прийняв основні елементи творчості свого видатного попередника Франциска Скорини і зробив спробу синтезувати все це з західноєвропейською філософською культурою та суспільною думкою. Своєю творчістю він сприяв розвитку гуманістичного спрямування релігійно-філософської думки, національної традиції в історії східноєвропейських народів, що населяли Велике князівство Литовське.

Симон Будний, як мислитель-гуманіст, звертався у своїй творчості до проблем людини і суспільства і намагався знайти їх вирішення на засадах, які відрізнялися від догматично-християнського світобачення. Центральним, у ідейній спадщині Будного, є саме етичний момент. Одним із головним для нього є питання про те, як жити людині, які морально-етичні цінності та ідеали сповідувати, щоб її особисте та суспільне життя не суперечило її совісті. Ідейний, науковий та літературний рівень творчості Будного з усією очевидністю демонструє високий загальний рівень розвитку культури народів східноєвропейського регіону у 16 ст.

Традиційним способом філософствування в зазначений історичний період було коментування текстів Святого Письма. Для Будного, як мислителя, характерним є намагання з гуманістичних позицій інтерпретувати біблійні тексти. За допомогою цього прийому, у своїх працях він прагнув виправдати та обґрунтувати гуманістичні ідеї епохи Реформації про релігійну та моральну автономію людини, її гідність, яка визначається не стільки походженням чи соціальним становищем, скільки інтелектуально-моральними чеснотами, особистими заслугами; надавав перевагу активно-практичному життю перед споглядальним; про патріотизм як одну з найважливіших соціальних характеристик людини тощо. Саме на основі аналізу творчості Симона Будного ми виокремили основні морально-етичні характеристики ідеалу людини, яким бачив його мислитель.

Аналіз останніх досліджень. Життя і творчість Симона Будного протягом багатьох десятиліть є об'єктом наукового інтересу численних дослідників. У зв'язку із цим у полі їхнього наукового пошуку – різні аспекти його життя та творчості: уточнюються біографічні дані, аналізуються діяльність та творча

спадщина мислителя. Цей процес характеризується широким міждисциплінарним підходом, охоплюючи, зокрема, і проблеми філософії, етики, освіти тощо. На сьогодні однозначно важко вказати загальну кількість робіт, присвячену постаті Будного. Однак характерним є те, що часто дослідники характеризують та уточнюють життя, погляди та діяльність філософа-гуманіста у контексті протікання реформаційного руху у Східній Європі, часто зіставляючи їх із творчістю інших видатних постатей. Через те, робіт присвячених виключно постаті Симона Будного, налічується порівняно небагато. Серед авторів, які у різні історичні періоди аналізували життя та творчість мислителя: М. Алексютович, О. Вікторов, Й. Первольт, С. Каменецький, В. Конон, С. Кот, В. Любашенко, Х. Мерчинг, В. Пічета, С. Подокшин, С. Фляйшман та багато інших. Саме Семен Олександрович Подокшин, на нашу думку, найбільш цілісно здійснив дослідження філософських та етичних поглядів Будного у другій половині XX ст. Вважаємо, що на сьогодні залишається неповною мірою вивченим питання пов'язане із баченням мислителем основних елементів морального ідеалу людини, бачення ним шляхів формування її особистості в умовах організованого освітнього процесу. Дослідження цього питання розглядається нами як надважливе завдання для сучасного переосмислення морально-етичних орієнтирів у педагогічній теорії та практиці.

Формулювання мети статті. Проаналізувати оригінальні релігійно-філософські ідеї Симона Будного з метою виокремлення в них головних етичних засад духовності та моральності особистості.

Виклад основного матеріалу. Розвиток культури та освіти будь-якого народу диктується потребами часу, умовами історичного життя суспільства, а також спирається на духовний досвід попередніх поколінь і найкращі традиції минулого. Ці традиції є важливим засобом зв'язку епох, збереження спадкоємності та водночас слугують сприятливим фактором культурного прогресу. Особливе значення для кожного народу має його спадщина, яка є найціннішим національним скарбом.

У сьогоднішньому активному пошуку інтелектуальних та моральних засад виховання й розвитку особистості, виявити історичні паралелі можливо лише через вивчення багатовікових виховних традицій, мудрих настанов давніх авторів, історико-педагогічних трактатів мислителів минулого. Одним із ключових завдань створення сучасних програм виховання є перенесення цих творчих ідей і пріоритетів розвитку особистості з історії педагогічної думки в сьогодення, у конкретну освітню практику.

Одним із унікальних історичних періодів розвитку європейської цивілізації беззаперечно є доба Реформації (XVI–XVII століття). Вона прогресивним чином відбилася на розвитку культури східноєвропейських слов'янських народів в цілому і на формуванні нових педагогічних ідей зокрема. Це сформувало новий фундамент у визначенні людського ідеалу, поняття досконалої особистості. У подальшому ці ідеї лягли в основу формування оновленої освітньої традиції в діяльності широких громадських кіл.

Розвиток філософської, суспільної та наукової думки тієї доби відбувався в умовах впливу низки факторів, серед яких найсуттєвішими були: соціальна боротьба, національно-релігійний рух, поширення гуманістичних ідей, боротьба Реформації і Контрреформації та інші. У цей період до Східної Європи проникає й утверджується професійна філософія, або схоластичний аристотелізм, формуються нові науково-філософські уявлення, пов'язані з діяльністю Миколая Коперника, представників релігійної протестантської філософії та науки Раннього нового часу.

Розвиток міст як центрів ремесел, торгівлі, активного суспільно-політичного життя у XVI ст., формування національної самосвідомості народів цього регіону, секуляризація духовної культури (поширення книгодрукування, освіти, меценатства тощо), посилення інтересу до здобутків античності, становлення реформаційно-гуманістичних ідей і концепцій виявилися новим високим етапом розвитку суспільно-філософської та наукової думки у Великому князівстві Литовському наприкінці XVI століття, сприяючи появі якісно нових ідей. Утвердження на цій основі принципу свободи людини сприяло виникненню раціоналістично-натуралістичних, матеріалістичних та атеїстичних поглядів.

Саме цей час став періодом формування надзвичайно продуктивних і перспективних гносеологічних та методологічних ідей (індивідуального осмислення Святого Письма, непізнаності Бога та пізнаності реального світу, розмежування компетенцій віри та розуму, сфер богослов'я та філософії й наукового знання, плюралізму істини, пошуку шляхів звільнення від церковно-теологічного авторитету та догматизму тощо), які підірвали й видозмінювали традиційний релігійно-теологічний світогляд і мали значний вплив на подальший розвиток культури народів, що населяли східноєвропейський регіон.

Серед плеяди самобутніх авторів цього періоду, які зробили вагомий внесок у національну спадщину східнослов'янських народів, одне з помітних місць належить Симону Будному, активному діячеві реформаційного руху на території Великого князівства Литовського у другій половині XVI століття. Він був одним із перших книгодрукарів у цьому краї, поетом, філософом-гуманістом, просвітником, засновником раціоналістичної критики догматичного християнства. Своєю творчістю він продовжив культурно-філософські традиції, закладені Кирилом Туровським, Авраамом Смоленським, Миколою

Гусовським, Франциском Скориною та іншими видатними постатями східноєвропейської слов'янської культури.

У 1544 році, ще зовсім юним, Будний вступив до Краківського університету на факультет вільних мистецтв, який закінчив зі званням бакалавра філософії. За окремими даними, подальшу освіту здобував у Базельському університеті, де він вправлявся у протестантської теології.

З 1558 року Будний, повернувшись до рідного краю, викладав у протестантській школі у Вільні. У 1560 році переїхав до Клецька, де став протестантським проповідником та взяв участь в організації Несвіжської друкарні. У 1562 році, разом із Л. Кришковським і М. Кавечинським видав старобілоруською мовою «Катехізис» (одна з найвідоміших його робіт), «Оправдання грішної людини перед Богом» та інші свої твори.

До середини 1560-х років Будний відходить від основних ідей кальвінізму і стає одним із лідерів радикально-реформаційного руху антитринітаризму. Він брав участь у синодах, обґрунтовував і захищав свої релігійно-філософські та соціально-політичні погляди, працював над перекладом Біблії польською мовою, яка була видана ним у 1572 році.

У 1574 році, перебуваючи у Лоську, видав Новий Завіт із передмовою та коментарями, де виклав свої радикальні релігійно-філософські ідеї. Він також намагався пропагувати їх (шляхом листування з багатьма своїми кореспондентами) у Західній та Центральній Європі. У 1576 році в Лоську вийшов його твір «Про головні положення християнської віри», у якому він раціоналістично критикував догмат Трійці, висловлював думку про природне походження Христа, заперечував деякі біблійні дива, безсмертя душі та потойбічний світ.

За його ініціативи лоська друкарня видала низку творів протестанських авторів, зокрема «Про виправлення Речі Посполитої» Анджея Фрича Моджевського (1577). У 1583 році Будний видав соціально-політичний трактат «Про світську владу».

У 1584 році його радикальні релігійно-філософські та соціально-політичні погляди були засуджені керівниками антитринітаризму, і на синоді у Венгрові він був виключений із громади. Однак у 1588 році на синоді в Бресті примирився з опонентами, формально відмовившись від деяких радикальних ідей. У 1589 році Будний написав передмову до твору Яна Ліцинія Намисловського «Сентенції, корисні в житті».

До наших днів збереглося дуже мало творів Симона Будного, оскільки його опоненти, у першу чергу католики, активно збирали та спалювали їх, як єретичні. Тому більшість його праць, виданих у Несвіжі, Лоську та інших містах, були знищені, а ті, що збереглися (на сьогодні відомо 24 праці), є винятковою цінністю для дослідників.

Симон Будний був людиною високої загальної культури, енциклопедистом свого часу. Протягом усього свого життя він постійно збагачував свої знання. Ще з університетських років майбутній мислитель активно вивчав творчість Аристотеля, Платона, Демосфена, Цицерона, Вергілія, Горація, Тита Лівія, Плутарха Старшого, Еразма Роттердамського, Франциска Скорини, Івана Федорова та інших авторів. У своїх роботах він активно цитував, обговорював їхні ідеї, дискутував. Сучасники вважали його блискучим диспутантом, перемогти якого в суперечках було майже неможливо. Вільно володів старобілоруською, польською, німецькою, італійською, чеською, латинською та давньоєврейською мовами.

Аналіз творчості Симона Будного виявив, що він надавав великого значення питанням освіти та виховання молоді, розвитку освіти та світських наук. Також він висунув низку актуальних для свого часу педагогічних ідей гуманістичного характеру. Подібно до Франциска Скорини, але більш чітко і послідовно, Будний вимагав світської освіти для народу. У своєму «Катехізисі» (повна назва якого, згідно з традицією того часу: «Катехисис, то ест наука стародавня християнская от светого письма, для простых людей языка русского, во питаннях и отказах собрана») він рішуче критикував церковно-монастирську систему освіти, яка була відірвана від життя, надавала учням обмежені знання та звужувала їхній світогляд лише до сфери релігії. Будний вважав, що навчання у монастирях негативно впливає на рівень освіти молоді [2, с. 62].

Згідно з філософією епохи Відродження, Будний виголошував ідеал всебічно освіченої, гармонійної людини. Він стверджував, що про освіту та виховання молоді повинні піклуватися як суспільство, так і держава. «Каждый господарь, – пише він, – цар ли, князь ли, воевода ли, или боярин, или мещанин, кто бы только мел подданных... повинен мовлю им сие три речи: напервей выхованье, потом науку, а третье наказанье» [2, с. 62]. «Повинни господа, – пише він далі, – постановити училища або школы» [2, с. 65 зв.].

Будний не відокремлював школу від церкви, він лише відбирав у останньої монополію на освіту, вважаючи це справою всього суспільства та держави. З цієї вимоги випливала також ідея про те, що освіта повинна бути загальною, що вона повинна охоплювати всі верстви феодального суспільства.

Освіта, на думку Будного, повинна бути всебічною [2, с. 61–61 зв.]. Цю свою позицію він обґрунтував у «Катехізисі», а також у листі до магната Остафія Воловича [3, с. 1324]. У зв'язку з цією

проблемою у нього виникла суперечка із старцем Артемієм Троїцьким [4, с. 56–57]. Ідея Будного про те, що людина не повинна замикатися в сфері релігії, а прагнути до всебічних світських знань, зустріла протест з боку Артемія. Заперечуючи Будному, він стверджував, що наука, світські знання, освіта сприяють відходу людей від «істинної» віри, «істинного» розуму [3, с. 1325–1326]. У своїх коментарях до Нового Завіту Будний засуджував анонімного опонента, (ймовірно – саме Артемія), за те, що останній відкидає необхідність вивчення культурної спадщини західноєвропейської цивілізації, і зокрема латинської мови, творів Платона, Аристотеля та інших античних авторів [5, с. 166–167]. Як мислитель-гуманіст, Будний високо цінував культурну спадщину античного і сучасного йому західного світу, цінував освіченість, просвітництво, світську культуру загалом.

Будний надавав великого значення вивченню античної культури. Він рекомендував для вивчення твори Гомера, Платона, Аристотеля, Сенеки, Цицерона, Теренція та інших авторів [6, с. 41, 123, 124, 145, 155, 205]. Предметом пильного вивчення, на думку Будного, має бути також творчість сучасних йому мислителів-гуманістів. Наполягаючи на необхідності оволодіння культурними досягненнями західної цивілізації, Будний однак наполягав на тому, що не менше важливе значення має всебічне засвоєння східнослов'янської культури.

Гуманіст був прихильником ідеї щодо всебічного розвитку творчої особистості [7]. Він одним з перших у слов'янській педагогіці зазначав, що навчання має розвивати особистість: учня треба навчати міркувати, доводити, робити висновки, узагальнювати. Тобто в учнів необхідно тренувати розуміння, а не запам'ятовування. Саме тому Будний виступав проти єзуїтських методів навчання та виховання, які, на його думку, вели людину до інтелектуальної деградації. Як автор «Катехісису», книги-настанови, що містить основні положення християнського вчення, Будний рекомендував усім, хто хоче безпомилково зрозуміти Святе Письмо, глибоко осмислювати значення кожного слова, уважно розуміти зв'язок між словами, систему слів і термінів і тільки на основі цього зміст написаного [2]. У своїх творах він давав пояснення кожному новому, малозрозумілому терміну, кожному виразу, що зустрічався на сторінках книг.

Будний вважав, що у ході освітньої взаємодії вчитель має розвивати почуття і розум учня та поважати його особисту гідність. Виховуючи дитину, вчитель повинен піклуватися про її широкий духовний і фізичний розвиток.

Надзвичайно цінним засобом у процесі розвитку та формування людської особистості Симон Будний вважав працю. Так, праця ремісників, на його думку, є суспільно необхідною. Вже у «Катехісисі» він намагався викликати повагу до «третього стану» з боку всіх шарів феодального суспільства, наголошуючи на тому, що разом із феодалами та світськими посадовими особами «честь віддавати» ремісникам-майстрам. «Бо яко от родітелей тело маем, – писав Будний, – тако опять от мастеров маемо, иже оное тело можем заховати, абы одежду и пищу имело» [2, с. 51]. Будний вважав, що нікого не зганьбить займатися ремісничою працею, що «ремеслом занимался даже апостол Павел» [6, с. 212]. Таким чином, він стверджував суспільний престиж ремісничої діяльності. Обґрунтовуючи допустимість дискусій серед однодумців, Будний також звертається до прикладу з життя ремісників [8, с. 8–9].

У Великому князівстві Литовському, як і в інших європейських країнах, у зв'язку з процесом розкладу феодальних відносин, збільшувалася кількість декласованих елементів, які не могли знайти собі місця в суспільстві та займалися бродяжництвом і жебракуванням. Велика кількість дармодіїв перебувала при дворах знатних панів. Виражаючи загальне незадоволення міських ремісників і торговців, які цінували працю, час і гроші, Будний засуджував усіх тих, «которые могучи работою покормитися, нехотятъ робити, але жебрують» [2, с. 91 зв.]. Він вимагав примусово, використовуючи авторитет світської влади, залучати всіх людей, «якы не мали певної роботи» до суспільно корисної праці [6, с. 39]. Варто зазначити, що таку ж позицію займав його сучасник Анджей Фрич Моджевський (польський суспільний діяч, релігійний реформатор, політичний мислитель XVI ст.), а пізніше – Томас Гоббс.

Педагог-просвітитель розгорнув бурхливу видавничу діяльність з метою поширення своїх ідей. Він вважав, що твори, написані будь-якою мовою, допоможуть виховувати громадянські почуття та позитивні моральні якості особистості. Також Будний пропонував віддати на потреби народної освіти конфісковані у ході Реформації земельні володіння католицьких монастирів, церков, духовенства [2, с. 93]. Його прагнення реформувати народну освіту на гуманістичних засадах, зробити її світською, всебічною свідчить про те, що йому були надзвичайно близькі інтереси простих людей, що він був не лише видатним гуманістом, але й справжнім патріотом.

Як вже зазначалося вище, Будний був добре обізнаний з творчістю Франциска Скорини, високо цінував її і користувався у своїй роботі. Так само як і Франциск Скорина, мислитель розглядав свою діяльність як служіння народові. У передмові до «Катехісису» він високо оцінював народну культуру, називав народну мову «славною здавна, далеко розширеною» [2, с. 4]. Він закликав феодалів, зокрема молодих князів Радзивіллів, всіляко піклуватися про розвиток культури, освіти, книгодрукування, рідної

мови. «Абы ваши княжацкие милости,— писал Будный,— не только в чужоземских языцех кохали, але бы ся теж... и того здавна славного языка словенского розмиловати и оным ся бавити рачили» [2, 4 зв.].

Таким чином, систему основних педагогічних ідей Симона Будного ми сформулювати таким чином:

- виступав проти догматичних єзуїтських методів виховання та навчання;
- основою виховання особистості вважав працю;
- вважав Біблію засобом просвіти народу, відстоював право на освіту для всіх станів;
- боровся за процвітання народу, за розвиток його культури, за просвіту населення;
- як учений, одним з перших звернувся до історії мов, лексики, фонетики, морфології і помітив

родинність між окремими групами мов.

Певна обмеженість педагогічних поглядів Будного, яку ми виявили, полягає в тому, що він недооцінював значення природничих дисциплін і головну увагу в системі народної освіти відводив гуманітарним наукам. Це пояснюється, на нашу думку, особливостями культури регіону у XVI ст. і характером його власної освіти.

Творчість С. Будного, як і творчість інших його сучасників мислителів-гуманістів (М. Гусовського, А. Волана, Я. Ліцинія Намисловського, социніан) свідчить про те, що протягом XVI – початку XVII ст. розвиток наукової думки у Великому князівстві Литовському в цілому йшов шляхом, який був характерним для західноєвропейської протестантської. Однак внаслідок феодално-католицької реакції, перемоги у цьому регіоні Контрреформації, вже до середини XVII ст. наукова думка зійшла з цього шляху, і її подальший розвиток здійснювався переважно в руслі схоластики. Ці процеси суттєво спотворили духовне життя суспільства. Посилилися релігійні переслідування, придушувалися незначні виявлення вільномислення, насаджувалися нетерпимість і релігійний фанатизм. Основний рушій Контрреформації в краї – єзуїти – взяли під свій контроль всі сфери культури і головним чином – саме освіту. У закладах освіти, що контролювалися єзуїтами та іншими католицькими орденами, викладалася схоластична наука. Спроби філософствування поза нею всупереч теології розглядалися як тяжкий злочин проти держави і пануючої церкви.

Висновки. Незважаючи на те, що життя і творчість Симона Будного давно у сфері інтересів дослідників, його ідеї і досі залишаються цінним джерелом розуміння шляхів формування національної культури народів східноєвропейського регіону у Ранній Новий час. Багато з них стали основою формування і української національної ідеї, елементів ідеалу особистості, що укорінився у нашій педагогічній традиції і нині єднає її з європейською гуманістичною ідеєю.

Перспективним убачається дослідження поглядів С. Будного на різні аспекти особистого та суспільного життя людини. Бачиться корисним та важливим виявлення зв'язку його ідей із системою поглядів яскравих представників східноєвропейського реформаційного руху окресленого історичного періоду. Глибоке осмислення спадщини мислителя сприятиме формуванню концепції зближення культур східнослов'янських народів із культурою Західної Європи.

Список використаної літератури

1. Архив Юго-Западной России, издаваемый Временной комиссией для разбора древних актов, высочайше учрежденной при Киевском военном, Подольском и Волынском генерал-губернаторе. т. VIII, ч. 1. Киев : Унив. тип., 1859-1911.
2. Будный С. Катехизисъ, то есть наука стародавняя христіанская от светого писма, для простыхъ людей языка руского, въ пытанияхъ и отказахъ събрана. Несвиж: Тип. Матфея Кавечинского, Симона Будного, Лаврентия Кришковского, 10–12 июня 1562.
3. Русская историческая библиотека. Санкт-Петербург: Типография К. Матиссена. 1878. Т. 30.
4. Kot S. Ideologia polityczna i społeczna braci polskich zwanych arjanami. Warszawa, wyd. Kasyim. Mianowskiego, 1932. 157 s.
5. Budny S. Przedmowa i przypisy do Nowego Testamentu z 1574 r.
6. Budny S. O urzędzie miecza używającym. Warszawa, Wydawnictwo Kasy Im. Mianowskiego 1932. 259 s.
7. Fleischmann S. Szymon Budny. Ein theologisches Portrait des polnisch-weißrussischen Humanisten und Unitariers (ca. 1530–1593). Böhlau Verlag, Köln; Weimar; Wien, 2006. 278 s.
8. Budny S. O przednieyszych wiary chriścińskiej artykulech, to iest o bogu iedynem, o synu iego y o duchu świętom. Wyznanie proste z pisma świętego przez Symona Budnego krótko spisane, a zezwoleniem braciey niektóre w Litwie y na Rusi wydane. Drukowano w Łosku przez Jana Karcana z Wieliczki, 1576.

MORAL AND ETHICAL PRINCIPLES OF PERSONALITY DEVELOPMENT IN THE VIEWS OF SYMON BUDNY.

Bilichenko Pavlo

*PhD in Pedagogical Sciences, Associate Professor, Head of Department (Chair) of Pedagogy, Psychology,
Social Work and Management*

Oleksandr Dovzhenko Hlukhiv National Pedagogical University

Introduction. Symon Budny is an outstanding Eastern Slavic humanist thinker of the Early Modern era, one of the first Eastern Slavic translators of the Bible (1570, in Polish), its commentator and publisher. His figure should be considered as one of the most significant in the reformation movement in the lands of the Grand Duchy of Lithuania. In his writings, Budny tried to justify the need to renew the prevailing religion, morality, and some social institutions, in particular, law and the judiciary. Speaking with reformation ideas (at first Calvinist, and later antitrinitarian ideas), Budny was recognized as a dangerous heretic in the conservative-Orthodox, Uniate and counter-reformation traditions. Their representatives noted that the work of the humanist is the source of heresies that spread in Central-Eastern Europe during the 16th century. The related nature of Budny's ideas and ideologies of various Protestant currents was already noted by his contemporaries.

The thinker mastered the ancient Slavic philosophical and ethical tradition, ideologically adopted the main elements of Francisk Skoryna's work and made an attempt to synthesize all this with Western European philosophical culture and public opinion. With his work, he contributed to the development of the humanistic direction of religious and philosophical thought, a national tradition in the history of the Eastern European peoples who inhabited the Grand Duchy of Lithuania.

Symon Budny, as a humanist thinker, addressed the problems of man and society in his work and tried to find their solution on the basis that differed from the dogmatic Christian one. Central, in the ideological legacy of Budny, is precisely the ethical point. One of the most important for him is the question of how a person should live, what moral and ethical values and ideals to profess, so that his personal and social life does not contradict his conscience. The ideological, scientific, and literary level of Budny's creativity clearly demonstrates the high general level of cultural development of the peoples of the Eastern European region in the 16th century.

The traditional way of philosophizing in the specified historical period was commenting on the texts of the Holy Scriptures. Budny, as a thinker, is characterized by his attempt at a humanistic interpretation of biblical texts. In his writings, he sought to justify and substantiate the humanistic ideas of the Renaissance era about the religious and moral autonomy of a person, his dignity, which is determined not so much by origin or social position, but by intellectual and moral virtues, personal merits, with the help of biblical texts; preferred an active and practical life to a contemplative one; about patriotism as one of the most important social characteristics of a person, etc. It is on the basis of the analysis of Simon Budnogai's work that we singled out the main moral and ethical characteristics of the ideal of man as seen by the thinker.

Purpose. To analyze the original religious and philosophical ideas of Simon Budny in order to highlight the main ethical principles of spirituality and morality of the individual in them.

Methods. In the process of studying the philosophical and ethical ideas of Simon Budny, various general research methods were employed (e.g.: analysis, synthesis, comparison, generalization), which have made it possible to observe the principles of his scientific approach, objectivity and historicism.

Results. The moral-philosophical orientation of Budny's creativity led to the circumstance that questions of ethics occupy a central place in his works. Budny, as a humanist thinker, addressed in his creativity the problems of individuals and society and attempted to find their solution, which differs from dogmatic-Christian. Budny's characteristic is an attempt to interpret a whole series of biblical plots in the spirit of Protestant humanism. The thinker asserts the intrinsic value of human life, rehabilitates earthly existence. Budny's reflections on the meaning of human life and the highest good are of great interest. He is interested in the individual, their spiritual world, intellect, morality, and social purpose. Budny seeks to find a certain universal rational-moral principle, acceptable to all people regardless of social status and religious affiliation, by which social life could be regulated.

In consonance with the philosophical outlook of the ancient thinkers, Budny poses the task of self-awareness for individuals. A perfect intellectual-moral personality serves as his ethical ideal.

At the center of Budny's attention is one of the most important philosophical-ethical problems — the problem of the relationship between individual and societal good.

The thinker was the founder of the national-patriotic tradition in the culture history of Eastern European peoples and social thought.

Conclusion. The ideas of Symon Budny remain a valuable source for understanding the ways of shaping the national culture of the Eastern European peoples at the Early Modern era. Many of these ideas have become the foundation for the formation of the Ukrainian national educational idea, elements of the human ideal rooted in our pedagogical tradition, which unites it with the European humanistic idea.

Key words: *Simon Budny, ethics, morality, protestantism, Bible, Eastern Europe, Grand Duchy of Lithuania, Reformation.*

References

1. (1859-1911) Arkhiv Yugo – Zapadnoj Rossii, izdavaemy`j Vremennoj komissiej dlya razbora drevnikh aktov , vysochajshe uchrezhdennoj pri Kievskom voennom Podolskom I Volynskom general – gubernatore [Archive of South-Western Russia, published by the Provisional Commission for the Analysis of Ancient Acts, established by the highest authority under the Kiev Military, Podolsk and Volyn Governor-General.]. Kiev. [in Russian].
2. Budny S. (10-12 yjunja 1562) Katekhyzys, to estj nauka starodavnjaja khrystyanskaja ot svetogho pysma, dlja prostykhъ ljudej jazyka ruskogho, v pytanyakh y otkazakh sobrana. [Catechism, that is the science of the old Christian from light writing, for ordinary people of the Russian language, in tortures and refusals collected]. Nesvyzh: Typ. Matfeja Kavechynskogho, Symona Budnogho, Lavrentyja Kryshkovskogho. [in Russian].
3. Budny S. (1574). *Przedmowa i przypisy do Nowego Testamentu z* [in Poland].
4. Budny S. (1576). *O przednieyszych wiary christiańskiej artykulech, to iest o bogu iedynem, o synu iego y o duchu świętom. Wyznanie proste z pisma świętego przez Symona Budnego krótko spisane, a zezwoleniem braciey niektórey w Litwie y na Rusi wydane.* Drukowano w Łosku przez Jana Karcana z Wieliczki. [in Poland].
5. Budny S. (1932). *O urzędzie miecza używającym.* Warszawa, Wydawnictwo Kasy Im. Mianowskiego. [in Poland].
6. Fleischmann S. (2006). *Szymon Budny. Ein theologisches Portrait des polnisch-weißrussischen Humanisten und Unitariers (ca. 1530–1593).* Böhlau Verlag, Köln; Weimar; Wien. [in German].
7. Kot, S. (1932). *Ideologia polityczna i społeczna Braci Polskich zwanych Arjanami.* Wydawn. Kasy im. Mianowskiego. [in Poland].
8. Russkaja ystorycheskaja byblyoteka [Russian Historical Library]. (1878). Sankt-Peterburgh: Typoghrafyja K. Matyssena. [in Russian].

Отримано редакцією 29.11.2024 р.